

Overwinterende meeuwen in Vlaanderen: resultaten van slaapplaattellingen in 2000-2002

Wintering gulls in Flanders, Belgium: results of roost site counts in 2000-2002

Goélands hivernant en Flandre, Belgique : les résultats des comptages de dortoirs en 2000-2002

KOEN DEVOS & GEERT SPANOGHE

Inleiding

Hoewel ze kunnen ondergebracht worden in de groep van watervogels werden meeuwen tot voor kort zelden of nooit meegeteld bij de Vlaamse of internationale watervogeltellingen. In tegenstelling tot de meeste ander watervogels zoals eenden en ganzen, concentreren meeuwen zich immers niet in een beperkt aantal waterrijke gebieden maar komen ze verspreid voor over een zeer brede waaier van habitats. Die habitats situeren zich in belangrijke mate buiten de typische "wetland"-sfeer, denken we maar aan de

grote groepen meeuwen die kunnen aangetroffen worden midden in grote steden of agrarische gebieden. Dit zorgt ervoor dat bij het tellen van de traditionele watervogelgebieden slechts een fractie van de totale Vlaamse winterpopulatie geteld wordt. Om een beter beeld te krijgen van de werkelijk aanwezige aantallen meeuwen organiseerde het Instituut voor Natuurbehoud in januari 2000 bij wijze van proef in een aantal gebieden slaapplaattellingen. Tellingen op slaapplaatsen hebben het voordeel dat de vogels zich in grote aantallen gaan concentreren in een relatief klein aantal gebieden.

De eerste telresultaten bleken interessante en bruikbare resultaten op te leveren en het initiatief kreeg dan ook een vervolg in 2001 en 2002. In deze bijdrage worden de tot dusver verzamelde telgegevens gepresenteerd en in een ruimere context geplaatst. Tevens wordt geprobeerd om een zo volledig mogelijk overzicht te geven van de tot dusver gekende slaapplaatsen (en slaaptrekbewegingen) in Vlaanderen.

SAMENVATTING

In 2000 werd gestart met een jaarlijkse simultaantelling van zoveel mogelijk meeuwslaapplaatsen in Vlaanderen. Er werden tot dusver drie tellingen georganiseerd, telkens eind januari- begin februari. Over de drie jaren (2000-2002) ontvingen we gegevens van in totaal 25 verschillende slaapplaatsen. Een aantal daarvan werden echter niet bij elke telling bezocht. Het totaal aantal getelde meeuwen varieerde van 166.522 in 2001 (15 slaapplaatsen geteld) tot 249.557 in 2002 (20 slaapplaatsen geteld). Rekening houdend met de telhiaten kunnen we stellen dat het aantal overwinterende meeuwen in Vlaanderen kan oplopen tot boven de 300.000 vogels. De Kokmeeuw *Larus ridibundus* was op alle tellingen de talrijkste soort (max.

126.513 ex.), gevolgd door Stormmeeuw *Larus canus* (max. 92.432 ex.) en Zilvermeeuw *Larus argentatus* (max. 17.822 ex.). Omdat de meeste slaapplaatsen aan de kust niet werden geteld zijn de getelde aantallen van Kleine Mantelmeeuw *Larus fuscus* en vooral Grote Mantelmeeuw *Larus marinus* relatief klein. Slechts twee slaapplaatsen herbergden gemiddeld meer dan 20.000 overnachtende meeuwen: de waterspaarbekkens van Woumen-Merkem (70.026 meeuwen) en Kluizen (33.668 meeuwen). Naast deze waterspaarbekkens (goed voor 48 % van alle getelde meeuwen) waren ook havengebieden (28 %) en zandwinningsputten (18 %) in trek als slaapplaats. Natuurlijke biotopen zoals schorren en overstroombare graslanden waren minder belangrijk. Hoewel de slaapplaattellingen een goed

beeld kunnen geven van het aantal meeuwen dat op een bepaald ogenblik in Vlaanderen verblijft, blijft het onduidelijk in hoeverre deze tellingen ook voor monitoringdoeleinden kunnen gebruikt worden. Verder onderzoek en nieuwe tellingen in de komende jaren moeten hier meer duidelijkheid in brengen.

ABSTRACT

In 2000, simultaneous counts of gull roost sites in Flanders were started for the first time. Until now, three counts have been organised, always at the end of January- beginning of February. We received data from 25 different roost sites but some of these were not visited at all three counts. The total number of counted gulls varied between 166,522 in 2001 (15 roost sites counted) and 249,557 in 2002 (20 roost sites counted). Bringing some gaps into account, we can assume that the number of wintering gulls in Flanders can exceed 300,000 birds. During all counts, Black-headed Gull

Larus ridibundus was the most numerous species (max. 126,513), followed by Common Gull Larus canus (max. 92,432) and Herring Gull Larus argentatus (max. 17,822). Because not all roost sites along the coast have been counted, the numbers of Lesser Black-backed Gull Larus fuscus and Greater Black-backed Gull Larus marinus were relatively small. Only two roost sites held more than 20,000 gulls on average: the water reservoirs at Woumen-Merkem (70,026 gulls) and at Kluizen (33,668 gulls). Beside these water reservoirs (good for 48 % of all gulls counted), also harbour areas (28 %) and sand pits (18

%) were favourite roost site habitats. Natural habitats as salt marshes and flooded grasslands were less important. Although these roost site counts can give a good picture of the actual number of gulls present in Flanders at a certain moment, it remains unclear whether these data can be used for monitoring purposes. Further study and new counts in the coming years are necessary to answer this question.

RÉSUMÉ

En 2000 on a commencé en Flandre un comptage simultané annuel du maximum de dortoirs de goélands que possible. Jusqu'à présent trois comptages ont été organisés, toujours vers la fin janvier-début février. Durant ces trois années (2000-2002) nous recevions des données de 25 dortoirs différents. Un certain nombre d'entre eux n'a pas été visité à chaque comptage. Le nombre total de goélands recensés variait de 166.522 en 2001 (15 dortoirs recensés) à 249.557 en 2002 (20 dortoirs inventoriés). Compte tenu des hiatus nous pouvons supposer que le nombre de goélands hivernant en Flandre peut s'élever au-dessus des 300.000 oiseaux. La Mouette

rieuse Larus ridibundus était à chaque fois l'espèce la plus nombreuse (au maximum 126.513 ex.), suivie du Goéland cendré Larus canus (au maximum 92.432 ex.) et du Goéland argenté Larus argentatus (au maximum 17.822 ex.). Comme la plupart des dortoirs à la côte n'ont pas été comptés, les nombres recensés de Goéland brun Larus fuscus et Goéland marin Larus marinus sont relativement restreints. Seulement deux dortoirs (les bassins d'eau de Woumen-Merkem (70.026 goélands) et Kluizen (33.668 goélands)) hébergeaient en moyenne plus de 20.000 goélands y passant la nuit. À côté de ces bassins (bons pour 48 % de tous les goélands comptés) il y avait aussi la région portuaire

(28 %) et les puits d'extraction de sable (18 %) qui étaient en vogue comme dortoir. Des habitats naturels, comme les prés salés et les prairies inondables, furent moins importants. Quoique les comptages de dortoirs puissent donner une image réaliste du nombre de goélands qui résident en Flandre, il reste vague dans quelle mesure ces comptages peuvent être utilisés pour le monitoring. Une recherche approfondie et de nouveaux comptages les années à venir apporteront plus de clarté.

Koen Devos & Geert Spanoghe, Instituut voor Natuurbehoud, Kliniekstraat 25, B- 1070 Brussel;
koen.devos@instnat.be; geert.spanoghe@instnat.be

Kokmeeuw *Larus ridibundus* in winterkleed (Foto: Yves Baptiste)

Materiaal en methode

De organisatie van de slaapplaatstellingen gebeurde hoofdzakelijk via de regionale coördinatoren van de watervogeltellingen of via gekende actieve meeuwentellers. Onder potentiële medewerkers werden door het Instituut voor Natuurbehoud standaardformulieren verspreid waarop de telresultaten kunnen ingevuld worden.

Het tellen van de meeuwen op slaapplaatsen kan op twee manieren gebeuren: (1) het tellen van de pleisterende meeuwen op de slaapplaats of (2) het tellen van de groepen aanvliegende meeuwen. Zeker bij grotere slaapplaatsen valt de keuze noodgedwongen bijna steeds op het tellen van invliegende meeuwen. In bepaalde gevallen behoort ook een combinatie van beide methoden tot de mogelijkheden. De waarnemers konden zelf bepalen welke methode het best geschikt was voor "hun" slaapplaats.

Op slaapplaatsen zijn de telomstandigheden meestal niet van die aard dat er zeer nauwkeurig kan geteld worden. De tijd om groepen aanvliegende meeuwen te tellen is immers beperkt, zeker op het "spitsuur" wanneer honderden tot zelfs duizenden meeuwen per minuut kunnen passeren. Op het water pleisterende meeuwen kunnen dan weer zo dicht bij elkaar zitten dat ze bijzonder moeilijk te tellen zijn. De foutmarge ligt bij slaapplaatstellingen dan ook ongetwijfeld een stuk hoger dan bij de "klassie-

Stormmeeuw *Larus canus* in winterkleed (Foto: Yves Baptiste)

ke" watervogeltellingen die overdag gebeuren en hiermee moet zeker rekening gehouden worden bij de interpretatie van de telresultaten. Ook een exacte soortbepaling is door de telomstandigheden niet altijd gemakkelijk. In dat geval moet men zich noodgedwongen beperken tot een onderscheid tussen "kleine" meeuwen (Kokmeeuw *Larus ridibundus* en Stormmeeuw *Larus canus*) en "grote" meeuwen (Zilvermeeuw *Larus argentatus*, Kleine Mantelmeeuw *Larus fuscus* en Grote Mantelmeeuw *Larus marinus*). De soortver-

houding kan dan (bij benadering) bepaald worden via steekproeven.

Tot op heden werden drie slaapplaatstellingen georganiseerd, steeds in het laatste weekend van januari. Er werd telkens één voorkeursdatum naar voor geschoven maar ook tellingen net vóór of na deze datum werden aanvaard. De teldata waren 29/01/2000, 27/01/2001 en 26/01/2002. Slechte weersomstandigheden hebben vooral bij de twee laatste tellingen geleid tot (beperkte) afwijkingen van de voorgestelde teldatum.

1999/2000

Slaapplaats	datum	KM	SM	ZM	KLM	GRM	Overige	TOTAAL
Spaarbekken Merkem	29/01	28000	42000	1050	< 10	< 10	0	71070
Achterhaven Zeebrugge	29/01	4000	9500	3500	250	0	0	17250
Zwin Knokke	30/01	285	28	365	12	4	1 DM	695
Kallemoeie Nazareth	29/01	6100	600	40	3	0	0	6743
Spaarbekkens Kluizen	27/01	46000	13500	?	?	?	?	> 59500
Nieuwdonk Overmere	29/01	12000	334	800	2	5	0	13141
AWW Eeckhoven	29/01	6600	200	120	11	3	0	6934
Battenbroek Walem	29/01	> 350	42	70	0	0	0	> 462
Mechels Broek	29/01	6200	150	94	1	0	1 GP, 4 PM	6450
Rijksdomein Hofstade	29/01	2600	68	362	0	0	2 PM	3032
Industrieterrein Zwijsrecht	29/01	11000	0	0	0	0	0	11000
Provinc. Domein Kessel-Lo	29/01	2965	10	3	0	0	0	2978
Blak Beerse	29/01	4335		106	0	0	0	4441
Melle Turnhout	29/01	413	0	0	0	0	0	413
Totaal Vlaanderen		126513	66432	6510	289	22	1 DM, 6 PM, 1 GP	204109
		4335						

Tabel 1. Resultaten van slaapplaatstellingen van meeuwen in Vlaanderen, januari-februari 2000.
Table 1. Results of roost site counts of gulls in Flanders, January-February 2000.

KM = Kokmeeuw *Larus ridibundus*, SM = Stormmeeuw *Larus canus*, ZM = Zilvermeeuw *Larus argentatus*, KLM = Kleine Mantelmeeuw *Larus fuscus*, GRM = Grote Mantelmeeuw *Larus marinus*, ZKM = Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus*, GP = Geelpootmeeuw *Larus michahellis*, PM = Pontische Meeuw *Larus cachinnans*, DM = Drieteenmeeuw *Rissa tridactyla*

2000/2001

Slaapplaats	datum	KM	SM	ZM	KLM	GRM	Overige	TOTAAL
Spaarbekken Merkem	30/01	18500	33500	820	3	2	1 ZKM	52826
IJzerbr. Woumen-Reninge	30/01	0	0	3410	4	43	0	3457
Achterhaven Zeebrugge	28/01	7876	675	1901	23	8	0	10483
Hoge Dijken Roksem	27/01	10500	3350	190	75	5	1 ZKM	14121
Kallemoeie Nazareth	27/01	4000	650	53	4	0	0	4707
Donkmeer Oudenaarde	27/01	2700	250	2	0	0	0	2952
Spaarbekkens Kluizen	27/01	6000	3500	140	3	1	0	9644
Kluizendokken Doornzele	27/01	1500	350	4500	10	30	0	6390
Bourgoyen Drongen	27/01	3970	760	1650	25	0	1 GP	6406
Nieuwdonk Overmere	27/01	10500	273	450	18	0	0	11241
Waaslandkanaal Beveren	09/02	9400	3800	0	0	0	1 ZKM	13200
AWW Broechem	04/02	6000	3500	1	0	0	1 ZKM	9502
AWW Eekhoven	27/01	14000	3000	60	2	0	0	17062
Zeekanaal Vilv.-Grimberg.	27/01	2000	0	150	0	0	0	2150
Mechels Broek	13/01	2112	190	79	0	0	0	2381
Totaal Vlaanderen		99058	53798	13406	167	89	4 ZKM, 1 GP	166522
Laagwatertelling VL. kust	28/01	2715	2178	8000	24	283	1 ZKM	13205

Tabel 2. Resultaten van slaapplaattellingen van meeuwen in Vlaanderen en een laagwatertelling langs de kust, januari-februari 2001.

Table 2. Results of roost site counts of gulls in Flanders, January-February 2001.

Telresultaten

Over de drie winters ontvingen we gegevens van in totaal 25 verschillende slaapplaatsen. Een aantal daarvan werden echter niet bij elke telling bezocht. Enkele belangrijke hiaten (Gavers te Harelbeke, zandputten te

Mol,...) verhinderen dat we hier een volledig overzicht voor Vlaanderen kunnen geven. In Tabel 1 tot 3 wordt per slaapplaats een overzicht gegeven van de resultaten van de drie tellingen in 2000, 2001 en 2002. Figuur 1 geeft een beeld van de situering van de slaapplaatsen met weergave van het gemid-

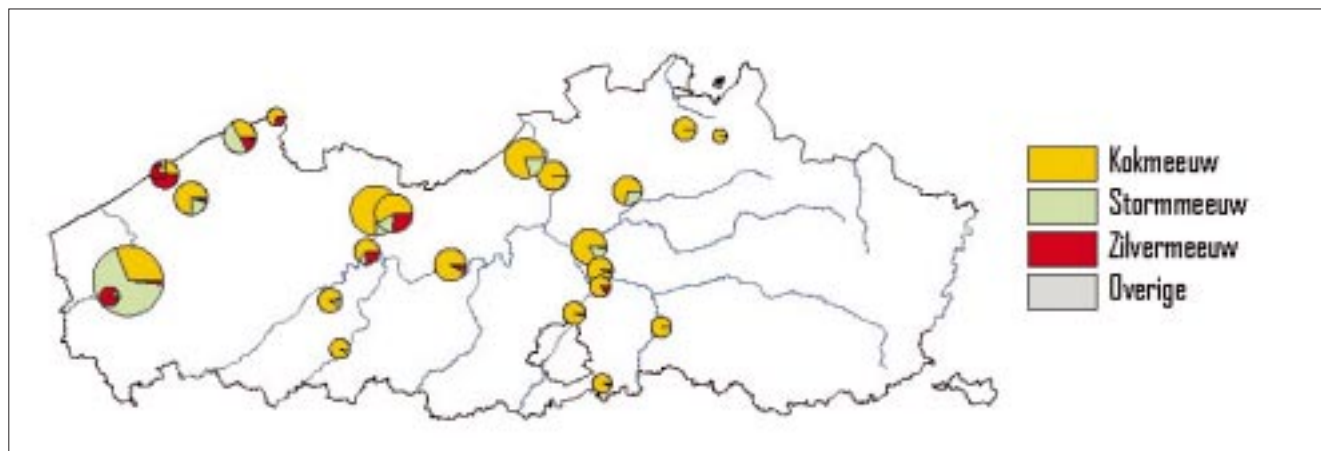
deld aantal getelde meeuwen en de gemiddelde soortverhouding over de drie tellingen. In Figuur 2 en 3 worden voor elke bezochte slaapplaats respectievelijk het gemiddeld aantal getelde meeuwen en de procentuele soortverhouding getoond. Het totaal aantal getelde meeuwen varieer-

2001/2002

Slaapplaats	datum	KM	SM	ZM	KLM	GRM	Overige	TOTAAL
Spaarbekken Merkem	27/01	18000	66000	2150	12	17	2 ZKM	86181
IJzerbroeken Woumen	27/01	550	0	690	0	41	0	1281
Spuikom Oostende	02/02	1950	451	5437	20	81	0	7939
Vismijn-station Oostende	02/02	165	4	481	7	106	0	763
OT Plassendale 1 Oostende	02/02	15	0	0	0	0	0	15
Achterhaven Zeebrugge	31/01	400	7000	450	275	15	0	8140
Zwin Knokkel	02/02	1235	12	525	1	0	0	1773
Hoge Dijken Roksem	06/02	8400	1800	675	132	6	1 ZKM	11014
Kallemoeie Nazareth	26/01	3300	210	5	0	0	0	3515
Donkmeer Oudenaarde	25/01	2100	300	4	0	0	0	2400
Spaarbekkens Kluizen	26/01	6000	7500	50	2	1	2 ZKM	13555
Kluizendokken Doornzele	27/01	25000 (< 30 % SM)		5000	0	16	1 GB	30017
Bourgoyen Drongen	25/01	3500	500	1200	15	1	0	5616
Nieuwdonk Overmere	25/01	9500	450	864	31	16	0	10861
Waaslandkanaal Beveren	03/02	22780	4020	0	0	0	0	26800
Bayer Rubber Zwijndrecht	26/01	> 8000	< 50	0	0	0	0	> 8050
AWW Broechem	03/02	6746	1121	20	0	0	0	7887
AWW Eekhoven	26/01	16400	3000	0	0	0	0	19400
Zeekanaal Vilv.-Grimberg.	27/01	1900	0	150	0	0	0	2050
Meer Genval	26/01	2165	14	121	0	0	0	2300
Totaal Vlaanderen		113106	92432	17822	495	300	5 ZKM, 1 GB	249557
		25000						

Tabel 3. Resultaten van slaapplaattellingen van meeuwen in Vlaanderen en een laagwatertelling langs de kust, januari-februari 2002.

Table 3. Results of roost site counts of gulls in Flanders, January-February 2002.

Figuur 1. Situering van de getelde meeuwslaapplaatsen in Vlaanderen (2000-2002) met weergave van de gemiddelde soortverhouding (de grootte van de bol staat in relatie tot de getelde aantallen).

Figure 1. Location of roost sites of gulls in Flanders that have been counted in 2000-2002, with indication of species composition and numbers.

de van 166.522 in 2001 (15 slaapplaatsen geteld) tot 249.557 in 2002 (20 slaapplaatsen geteld). Rekening houdend met de telhiaten kunnen we stellen dat het aantal overwinterende meeuwen in Vlaanderen kan oplopen tot boven de 300.000 vogels. Hiermee zijn de meeuwen veruit de talrijkste watervogelgroep in Vlaanderen. Ter vergelijking: in 1999/2000 werden tot maximaal 82.500 ganzen, 209.400 eenden en 81.200 steltlopers geteld (Devos 2001).

Als we voor elke slaapplaats de gemiddelde soortenverhouding berekenen over de drie tellingen, dan komen we voor alle slaapplaatsen samen aan 62 % Kokmeeuwen, 30

% Stormmeeuwen en 8 % Zilvermeeuwen. Er waren wel grote regionale verschillen. Hoe meer landinwaarts, hoe groter het aandeel Kokmeeuwen. In West-Vlaanderen was dit amper 36 %, in Oost-Vlaanderen reeds 76 % en in de provincies Antwerpen en Brabant respectievelijk 89 en 94 %.

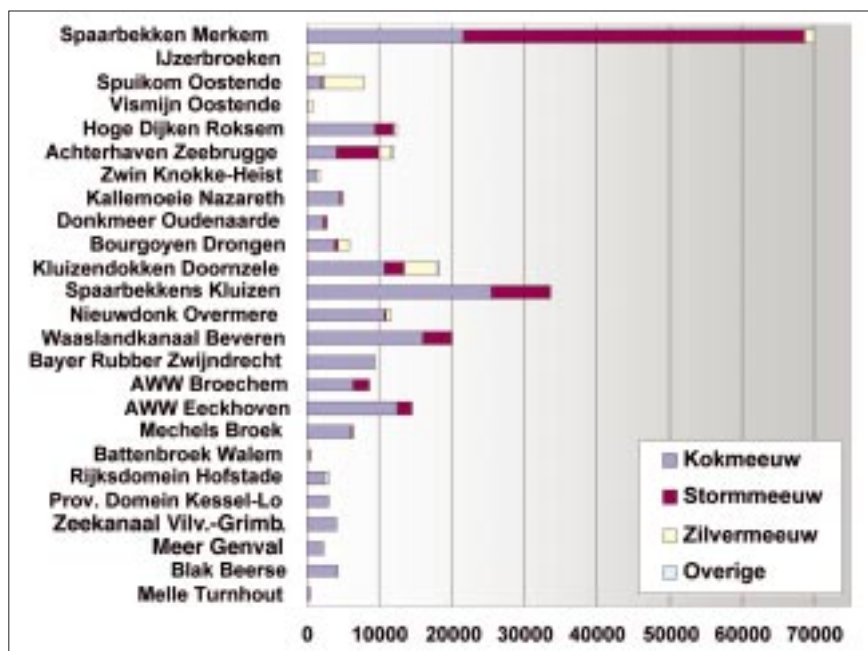
De **Kokmeeuw** was bij alle tellingen de talrijkste meeuwensoort in Vlaanderen. De grootste aantallen werden geteld in januari 2000 (in totaal > 126.000 ex.), waarbij vooral de bijzonder grote concentraties op de spaarbekkens van Kluizen en Woumen-Merkem opvielen. Daarnaast waren er nog twee slaapplaatsen waar de kaap van

20.000 minstens één keer werd overschreden: de Kluizendokken te Doornzele en het Waaslandkanaal op Antwerpen Linkeroever. Kokmeeuwen blijken vrij gelijkmatig verspreid over Vlaanderen voor te komen.

Het totaal aantal getelde **Stormmeeuwen** in Vlaanderen varieerde van bijna 54.000 in januari 2001 tot ruim 92.000 in de daaropvolgende winter. Grote aantallen van deze soort bleven beperkt tot de noordelijke helft van West- en Oost-Vlaanderen. De grootste slaapplaats was gelegen op het waterspaarbekken te Woumen-Merkem, goed voor gemiddeld ca. 66 % van alle getelde Stormmeeuwen in Vlaanderen.

Van de grote meeuwen is de **Zilvermeeuw** de enige die in relatief grote aantallen op een aantal slaapplaatsen werd aangetroffen. De soort is duidelijk meer kustgebonden dan de twee vorige soorten. Laagwatertellingen langs de kustlijn leveren doorgaans ca. 10.000 vogels op (Spanoghe & Devos 2002), maar het is niet geweten hoeveel vogels hier 's avonds nog bijkomen om er de nacht door te brengen. Voor de in het binnenland gelegen slaapplaatsen is de situatie minder complex en gaven de slaapplaatsstellingen in 2000-2002 goede resultaten. Er werden tot 11.000 à 12.000 Zilvermeeuwen geteld, waarbij men echter rekening dient te houden met het feit dat in bepaalde regio's de meeuwen gaan overnachten buiten onze landsgrenzen, bv. op de Westerschelde.

Kleine Mantelmeeuwen overwinteren slechts in relatief kleine aantallen in Vlaanderen, net als in de rest van Noordwest-Europa. In januari 2002 werden in totaal 495 ex. geteld. De grootste aantallen werden genoteerd op de slaapplaats in de Zeebrugse achterhaven (max. 275 ex.). Dieper in het binnenland herbergden de

Figuur 2. Gemiddeld aantal getelde meeuwen over de drie wintertellingen 2000-2002 op de verschillende bezochte slaapplaatsen in Vlaanderen.

Figure 2. Average number of gulls counted on different roost sites in Flanders during three winter-counts 2000-2002.

De overstroomde IJzerbroeken te Woumen (Foto: Johan Verbanck)

meeste slaapplekken hooguit enkele tientallen ex. met als enige uitzondering de Hoge Dijken te Roksem (max. 132 ex. begin februari 2002).

Grote Mantelmeeuwen zijn een eerder zeldzame verschijning in het binnenland, zeker buiten de provincies West- en Oost-Vlaanderen. De grotere aantallen in het havengebied van Oostende zijn wellicht vogels die hun voedsel vinden op zee of op het strand.

Af en toe werden tijdens de slaapplekstellingen een aantal zeldzamere soorten opgemerkt, zoals **Zwartkopmeeuw** *Larus melanocephalus*, **Geelpootmeeuw** *Larus michahellis* of **Grote Burgemeester** *Larus hyperboreus*, maar door de specifieke telomstandigheden worden deze soorten in de meeste gevallen waarschijnlijk over het hoofd gezien.

Karakteristieken van de slaapplekken

Als we kijken naar de aard van de slaapplekken, dan valt op dat de overgrote meerderheid een kunstmatige oorsprong heeft. Alleen het Zwin te Knokke en de overstroomde graslanden langs de IJzer en in de Bourgoyen kunnen als natuurlijke of halfnatuurlijke habitats bestempeld worden. Grote zandwinningsputten, havengebieden

maar vooral waterspaarbekkens zijn het meest in trek bij meeuwen. Figuur 4 geeft een beeld van de procentuele verdeling van de getelde aantallen meeuwen over verschillende types habitat. Bijna de helft van alle meeuwen gaat slapen op waterspaar-

bekkens terwijl zandwinnings goed zijn voor 18 %. Havengebieden nemen 28 % voor hun rekening. In die habitatkeuze treden wel duidelijke soortafhankelijke verschillen op zoals ook blijkt uit de figuur. Kokmeeuwen blijken wat slaapplekselectie

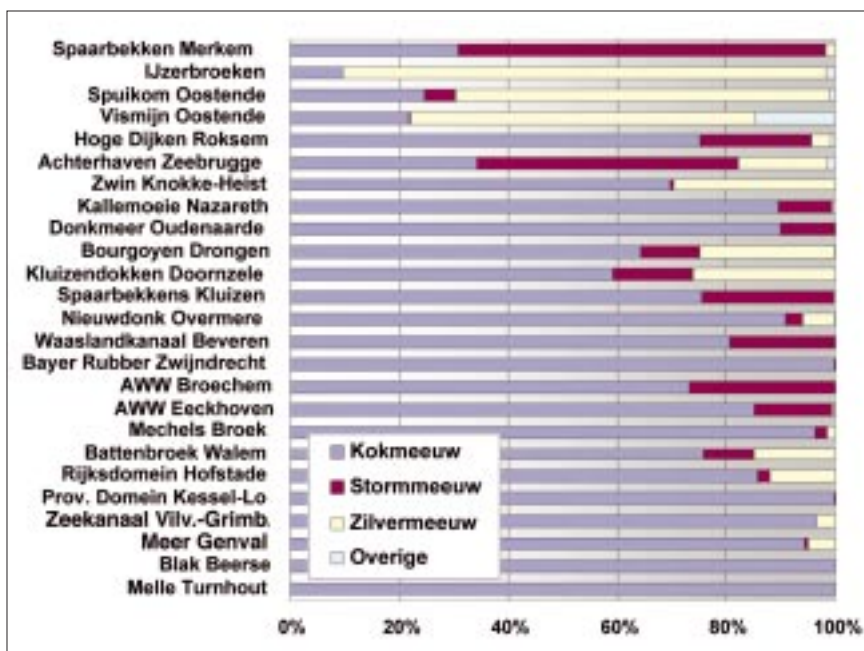

Figure 3. Gemiddelde soortverhouding van de verschillende soorten meeuwen tijdens de drie wintertellingen 2000-2002 van meeuwenlaapplekken in Vlaanderen
Figure 3. Average species composition of gulls during three winter-counts 2000-2002 on gull roosts in Flanders.

betreft weinig kieskeurig. Naast spaarbekkens (41 %) scoren ook zandwinnings (28 %) en havengebieden (25 %) vrij goed bij deze soort. Stormmeeuwen gaan vooral slapen op grote waterspaarbekkens (77 %), terwijl Zilvermeeuwen het meest in haven- en kanaalgebieden (64 %) gaan overnachten. Opvallend bij deze laatste soort is ook het vrij hoge percentage dat wordt aangetroffen op overstroomde graslanden.

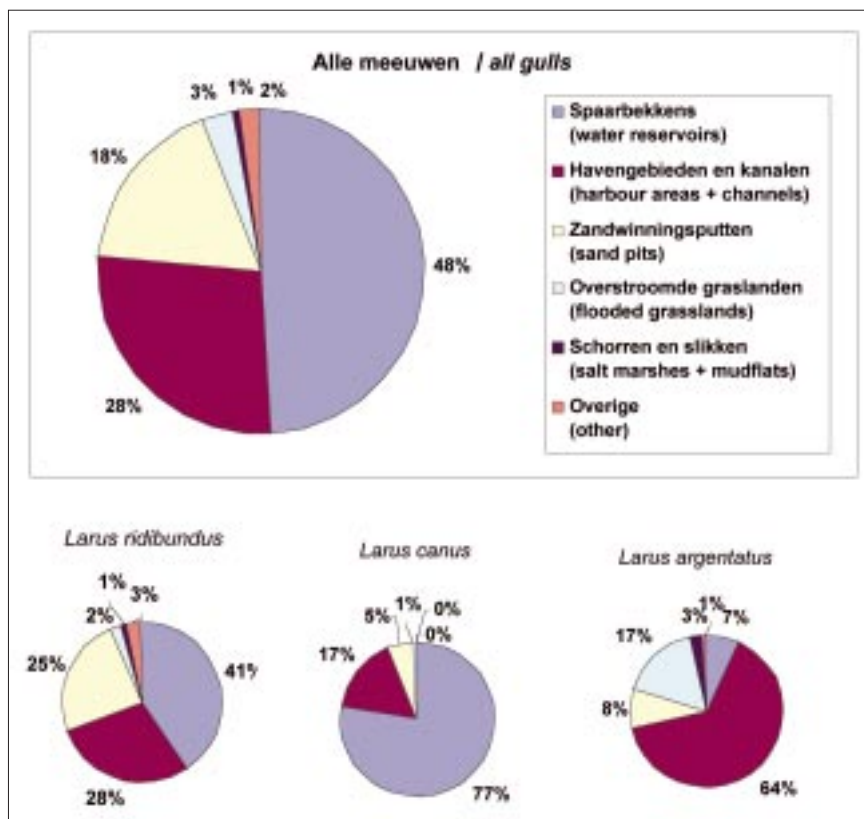
In de meeste gevallen slapen de meeuwen op het water. Toch kunnen ook grote groepen aangetroffen worden op daken van gebouwen (haven Oostende, Interbrew Leuven), op relingen van spaarbekkens (Woumen-Merkem) of op (gras)eilandjes die omsloten worden door water (Bourgoyen-Ossemeersen, IJzerbroeken). Dit lijkt er op te wijzen dat vooral veiligheid ten opzichte van grondpredatoren een bepalende rol speelt bij de slaappleatskeuze.

Situering van de slaappleatsen en slaaptrek

In tal van regio's is nog relatief weinig gekend over de aanwezige slaappleatsen en slaaptrekbewegingen van meeuwen. Dit heeft mogelijk te maken met het feit dat dit gebeuren zich bij valavond in de winterperiode afspeelt én met de complexiteit van het fenomeen. Meeuwen spelen bijzonder gemakkelijk in op veranderende plaatselijke omstandigheden en kunnen hun slaaptrekpatroon van jaar tot jaar wijzigen. Ook de talrijke voorverzamelplaatsen kunnen voor de nodige verwarring zorgen. Toch hebben we een poging gedaan om per provincie in grote lijnen een overzicht te geven van de gekende slaappleatsen.

West-Vlaanderen

West-Vlaanderen is met ruime voorsprong de meeuwenrijkste provincie, mede door de aanwezigheid van zee en kust en de grote oppervlakte aan open agrarisch gebied. De tellingen in januari 2001 en 2002 leverden in totaal 110.000-130.000 meeuwen op. Niet alle slaappleatsen werden echter geteld (o.a. geen gegevens van de Gavers te Harelbeke en Zeebrugse Voorhaven). Het blijft ook onduidelijk hoeveel meeuwen die overdag in de polders of op zee foerageren, gaan slapen op het strand of de Noordzee. Deze slaaptrek strekt zich wellicht uit over de volledige lengte van de kustlijn (67 km) wat het telwerk uiteraard sterk bemoeilijkt. Het totaal aantal overwinterende meeuwen in de volledige provincie lag de voorbije

Figuur 4. Verdeling van het aantal getelde meeuwen over verschillende slaappleatshabitats (gemiddelde over de drie tellingen), voor alle meeuwen samen en voor de drie belangrijkste soorten afzonderlijk.

Figure 4. Proportion of gull numbers in different roost site habitats (average on three counts), all species together and each species separately.

jaren wellicht tussen 150.000 en 200.000 vogels.

Op de grens van polders en zandleemstreek situeert zich de momenteel grootste meeuwen slaappleats van Vlaanderen: het waterspaarbekken te Woumen-Merkem met over de drie tellingen gemiddeld ca. 70.000 meeuwen. Opmerkelijk is het grote overwicht aan Stormmeeuwen (67 %). Grote meeuwen maken ongeveer 2 % uit van het totaal aantal. Wanneer zich in de aanpalende IJzerbroeken winterse overstromingen voordoen stellen we vast dat de grote meeuwen bijna volledig op de overstroomde graslanden blijven overnachten, bij Kok- en Stormmeeuw is dit veel minder het geval. Deze slaappleats trekt zowel meeuwen aan uit de polders als uit de zandleemstreek, tot zelfs uit de grensstreek met Frankrijk (Menen, Rakkem, Warneton) zoals uit ringonderzoek begin jaren '80 bleek (Desender & Houwen 1984). Dit zou betekenen dat vrijwel alle meeuwen uit de westelijke helft van West-Vlaanderen (met uitzondering van de kuststreek) naar deze slaappleats trekken.

Aan de Middenkust biedt het havengebied

te Oostende heel wat plaats voor geschikte slaappleatsen zoals de Spui kom maar ook de daken van de vismijn en het station. Waar de vogels hier hun slaappleats kiezen, hangt vooral af van de heersende weersomstandigheden. Deze slaappleatsen trekken wellicht zowel meeuwen van de polders als van het strand en de Noordzee aan. Op de rand van polders en zandstreek bevindt zich ook een slaappleats op de zandwinningsput 'Hoge Dijken' te Roksem (gemiddeld ruim 12.500 meeuwen waarvan 75 % Kokmeeuwen). Opmerkelijk is hier ook het relatief hoge aantal Kleine Mantelmeeuwen.

Aan de Oostkust fungeert het havengebied van Zeebrugge als belangrijkste slaappleats. Tellingen vonden tot dusver alleen in de Achterhaven plaats. De sterk wisselende soortverhouding in de drie verschillende winters doet vermoeden dat er een uitwisseling is met andere slaappleatsen in de omgeving die niet geteld werden of niet gekend zijn.

In de zuidelijke helft van de provincie bevindt zich slechts één slaappleats, gelegen in De Gavers te Harelbeke. Deze werd ech-

ter de laatste jaren nooit geteld en we ontvingen ook geen nadere informatie over eventuele vroegere gegevens.

Oost-Vlaanderen

Uit de voorlopige resultaten kunnen we afleiden dat in deze provincie tussen 50.000 en 100.000 meeuwen overnachten, soms wellicht aanzienlijk meer zoals oudere gegevens doen vermoeden. Veel hangt hierbij af van de aantallen die op de [spaarbekkens te Kluizen](#) worden geteld. Tellingen van 150.000 tot 200.000 Kokmeeuwen en meer dan 50.000 Stormmeeuwen spraken hier de afgelopen tien jaar tot de verbeelding. Recent lijkt het aantal overnachtende meeuwen in Kluizen echter aanzienlijk afgenomen, vermoedelijk vooral door het toegankelijk maken van de bekkens voor vissers (meer verstoring). Wellicht speelt ook het ontstaan van een nieuwe slaapplaats op de werf van de [Kluizendokken](#) in de Gentse Kanaalzone een rol. Deze is immers in vogelvlucht slechts een 5-tal km van de twee spaarbekkens verwijderd. De grote (tijdelijke) plas op de werf is geëvolueerd naar een belangrijke slaapplaats van zowel "kleine" meeuwen als Zilvermeeuwen. De aantallen kunnen evenwel sterk schommelen naargelang de heersende weersomstandigheden en als gevolg van een frequente uitwisseling met andere slaapplaatsen in de ruime omgeving, tot zelfs in Nederland (Westerschelde, Braakmangebied,...). Meer zuidelijk in de provincie bevinden zich verschillende slaapplaatsen in het Schelde-Leiegebied. De overstroemde graslanden

Grote Mantelmeeuwen *Larus marinus* en Kleine Mantelmeeuwen *Larus fuscus* in de achterhaven van Zeebrugge (Foto: Guido Orbie)

van de [Bourgoyen-Ossemers](#) te [Drongen](#) nabij Gent herbergden gemiddeld een 6000-meeuwen, hoofdzakelijk Kokmeeuwen maar ook opvallend veel Zilvermeeuwen. Meer zuidelijk in de provincie vinden we vaste slaapplaatsen van vooral Kokmeeuwen op de zandwinningsputten de [Kallemoeie](#) te [Nazareth](#) en het [Donkmeer](#) te [Oudenaarde](#).

Tussen Gent en Antwerpen is er slechts één slaapplaats gekend: [Nieuwdonk](#) te [Overmere](#). Van de gemiddeld ruim 10.000 meeuwen bestaat hier 91 % uit Kokmeeuwen.

In het Antwerps havengebied bevindt zich

een grote slaapplaats van Kok- en Stormmeeuwen op het [Waeslandkanaal](#) te [Beveren](#). Grote meeuwen blijken zo goed als allemaal verder te trekken over de Nederlandse grens om te overnachten in Saeftinghe of andere delen van de Westerschelde. Op 14/01/2000 werden langs de Schelde ter hoogte van Doel 3800 Zilvermeeuwen en 3227 Kokmeeuwen, 7 Grote Mantelmeeuwen en slechts 6 Stormmeeuwen geteld op slaaptrek richting Nederlandse grens.

Antwerpen

Op basis van de beschikbare tellingen schatten we het aantal overnachtende meeuwen in de provincie tussen 50.000 en 70.000. Een groot deel daarvan gaat slapen op de [waterspaarbekkens](#) te [Eeckhoven](#) en [Broechem](#). Het gaat hier bijna uitsluitend om Kokmeeuwen (gemiddeld 81 %) en Stormmeeuwen (19 %). De vele kunstmatige plassen in het Mechelse fungeren als voorverzamelplaats (bv. [Putten van Walem](#)) of als echte slaapplaats ([Mechels Broek](#)). Grote aantallen werden hier in de periode 2000-2002 evenwel niet geteld.

Het noordwestelijk deel van de provincie Antwerpen ligt in vogelvlucht slechts enkele tientallen kilometers van de Westerschelde. Zoals eerder vermeld trekken vooral grote meeuwen via de Zeeschelde richting Nederland om er te gaan slapen. Er zijn echter aanwijzingen dat er soms kleine aantallen blijven overnachten langs de Schelde tussen Gent en

Slaapplaats van meeuwen op de Spuikom van Oostende (Foto: Roland François)

	Populatie	Populatieschatting	1 %-norm
Kokmeeuw	NW-Europa (broedpopulatie)	> 5.000.000	20.000
Stormmeeuw	NW & Z-Europa, Atlant.-Medit. (<i>canus</i>)	1.600.000	16.000
Kleine Mantelmeeuw	W-Europa, Medit., O-Afrika (<i>graellsii</i>)	450.000	4500
Zilvermeeuw	NW-Europa (broedpopulatie)	1.400.000	14.000
Grote Mantelmeeuw	NO-Atlantische kusten	480.000	4800

Tabel 4. Populatieschattingen en 1 %-normen voor de meest algemeen voorkomende meeuwensoorten in Vlaanderen (naar Scott & Rose 1997)

Table 4. Population estimates and 1 % thresholds for most common gull species in Flanders (after Scott & Rose 1997)

Antwerpen (o.a. op Noordelijk Eiland te Wintam) (Reyniers, in litt).

In de Kempen zijn enkele kleinere slaapplaatsen van voornamelijk Kokmeeuwen gekend in de omgeving van Turnhout met als belangrijkste [het Blak](#) te [Beerse](#). De grootste slaapplaats bevindt zich wellicht nog steeds op de [zandputten](#) te [Mol](#) maar hiervan kregen we geen recente gegevens binnen. In de eerste helft van de jaren '80 werden hier tot meer dan 20.000 meeuwen geteld, vooral Kokmeeuwen maar ook opvallend veel Zilvermeeuwen: tot ruim 6000 (Draulans & Van Vessem 1985, Loos 1985).

Vlaams-Brabant

In deze provincie zijn een 4-tal slaapplaatsen gekend die echter nooit allemaal simultaan werden geteld. Het gaat om kleine tot middelgrote slaapplaatsen die alle een sterk overwicht aan Kokmeeuwen vertonen en samen wellicht een 10.000-tal meeuwen herbergen.

Een belangrijke Kokmeeuwenslaapplaats bevindt zich nabij het [Provinciaal Domein](#) te [Kessel-Lo](#). Het domein zelf fungeert als

voorverzamelplaats. Na het invallen van de duisternis trekken de meeuwen naar de daken van de "Interbrew"-site ter hoogte van de "Twee Waters" te Leuven. Grote meeuwen die overdag vooral op stortplaatsen in Waals-Brabant en op een stort in Huldenberg foerageren trekken via de Dijlevallei verder door richting noord, mogelijk tot op de slaapplaats in het [Rijksdomein](#) te [Hofstade](#). Deze grote plas is reeds lang gekend als meeuwenslaapplaats. De telling in 2000 leverde slechts een 3000-tal meeuwen op, maar uit vroegere gegevens blijkt dat hier veel grotere aantallen kunnen verblijven (bv. 22.177 ex. op 29/11/73, ongepubliceerde gegevens studenten UCL).

In het Brusselse werd een slaapplaats van hoofdzakelijk Kokmeeuwen aangetroffen op het [Zeekanaal](#) tussen [Vilvoorde](#) en [Grimbergen](#). In 2002 werd tevens een slaapplaats ontdekt op het meer van [Genval](#) ([Waals-Brabant](#)).

Limburg

Deze bosrijke provincie is de minst belangrijke voor overwinterende meeuwen. De enige gekende grotere slaapplaats is gesitu-

eerd in de [Spanjaard](#) te [Ophoven](#), [Kinrooi](#), een grindplas in de Maasvallei. Het aantal overnachtende meeuwen in de winterperiode kan hier oplopen tot 10.000 à 20.000, maar concrete telgegevens zijn ons niet gekend. Daarnaast zijn er in die regio nog verschillende slaapplaatsen met soms tot meer dan 1000 ex. ([Maasbeemdergriend](#), [Gralex](#) te [Stokkem](#), [Aldeneik](#), [Bichterweerd](#))(mond. med. Jan Gabriëls). Een groot deel van deze meeuwen gaat wellicht ook in Nederland zijn voedsel zoeken. Tijdelijk vormen zich soms ook kleine slaapplaatsen op het [Albertkanaal](#) in de buurt van de diverse sluizen (mond. med. Carlo Vanderydt, Iven Vandermaesen & Koen Leysen).

Discussie

De slaaptrek van meeuwen kan al lange tijd rekenen op de belangstelling van ornithologen, ook in Vlaanderen waar ondermeer in de Gentse Kanaalzone (Vande Weghe 1960, Tombeur & Van der Kammen 1985) en in het Antwerpse (Heip 1965) ruim aandacht besteed werd aan dit fenomeen. Aanvankelijk concentreerde men zich vooral op het tellen van langsvliegende vogels tijdens de avond- of ochtendtrek vanaf bepaalde telposten, terwijl informatie over de slaapplaatsen zelf vrij fragmentarisch bleek te zijn. De belangrijkste gekende slaapplaatsen waren toen trouwens in Nederland gelegen.

In de jaren '80 en '90 gingen steeds meer mensen zich interesseren voor meeuwen. Die toenemende interesse was merkbaar op verschillende domeinen, gaande van het determineren van zeldzame (onder)soorten tot broedbiologisch onderzoek en het kleuringen van meeuwen. Plaatselijk werden ook meer gedetailleerde tellingen van slaapplaatsen uitgevoerd (Desender & Houwen 1984, Draulans & Van Vessem 1985, Loos 1985).

Ondanks die toegenomen aandacht voor meeuwen ontbrak tot voor kort een globaal beeld van het slaaptrekfenomeen in

De werf van de Kluizendokken te Doornzele (Foto: Geert Spanoghe)

Juvenile Grote Mantelmeeuw *Larus marinus* (Foto: Geert Spanoghe)

Vlaanderen. Dit verklaart meteen ook waarom er weinig of niets gekend was over de aantallen meeuwen die in Vlaanderen overwinteren. In VLAVICO (1989) worden voor de verschillende soorten alleen zeer ruime en vage aantalsklassen opgegeven die al gedeeltelijk achterhaald zijn. Met de slaapplaattellingen van de afgelopen drie winters werd voor het eerst concreet cijfermateriaal verzameld op Vlaamse schaal. Hoewel nog onvolledig kunnen we uit de eerste resultaten afleiden dat in Vlaanderen tot meer dan 300.000 meeuwen kunnen overwinteren waarvan meer dan de helft Kokmeeuwen. Hierbij dient wel benadrukt te worden dat slaapplaattellingen niet noodzakelijk een exact beeld geven van het aantal meeuwen dat overdag in Vlaanderen verblijft. Er zijn immers dagelijks tal van grensoverschrijdende verplaatsingen, zowel van meeuwen die tijdens de dag hun voedsel zoeken in Vlaanderen maar gaan slapen buiten de landsgrenzen als van meeuwen die elders foerageren maar overnachten op Vlaamse slaapplaatsen. Als we het hebben over overwinterende meeuwen in "Vlaanderen" mag dit dus niet al te strikt geïnterpreteerd worden.

De uitgevoerde slaapplaattellingen laten ons ook toe om het internationale belang van Vlaanderen voor meeuwen beter in te schatten (Tabel 4). Vooral voor Stormmeeuw lijkt Vlaanderen een belangrijke plaats in te nemen. In bepaalde winters overwintert hier ruim 5 % van de NW- en Centraal-Europese populatie (ssp *canus*) die

bestaat uit naar schatting 1.600.000 vogels (Rose & Scott, 1997). Slaapplaatsgebieden zoals het waterspaarbekken te Woumen-Merkem hebben voor deze soort een internationaal belangrijke functie gekregen (jaarlijkse overschrijding van de 1 %-norm). Hoewel de slaapplaattellingen heel wat nieuw cijfermateriaal opgeleverd hebben, blijft er al bij al bijzonder weinig geweten over de trend van overwinterende meeuwenpopulaties in Vlaanderen. Er wordt algemeen aangenomen dat het aantal meeuwen de laatste decennia is toegenomen. In

bijna alle Europese landen zitten de broedpopulaties immers in de lift. Meeuwen blijken zich razendsnel te kunnen aanpassen aan veranderende omstandigheden. In de jaren '70 en '80 profiteerden meeuwen in Vlaanderen ongetwijfeld van het ruime aanbod aan vuilnisstorten die vooral voor grotere soorten een belangrijke voedselbron waren. Het sluiten van de meeste storten later in de jaren '80 heeft wellicht geleid tot een terugval, maar die is helaas niet echt gedocumenteerd met cijfermateriaal. Ook de sterk toegenomen bemestingsdruk in Vlaanderen heeft mogelijk geleid tot een verhoogd voedselaanbod voor meeuwen, hoewel de recente overschakeling naar mestinjectie (met negatieve effecten op het aanwezige bodemleven) hier wel eens voor een ommekeer zou kunnen zorgen.

Naast het voedselaanbod is ook de beschikbaarheid van slaapplaatsen waarschijnlijk een belangrijke factor die meegespeeld heeft in een toename van het aantal overwinterende meeuwen in Vlaanderen. Het ontstaan van heel wat nieuwe, kunstmatige plassen in de jaren '60 en '70 heeft ongetwijfeld grote veranderingen teweeggebracht in het slaaptrekpatroon van meeuwen. Het is aannemelijk dat vóór de aanleg van die talrijke plassen de meeste meeuwen die overdag in Vlaanderen hun voedsel zochten, gingen overnachten buiten de landsgrenzen en dan voornamelijk in de Westerschelde. Dat meeuwen nieuw ontstane gebieden bijna ogenblikkelijk in

Juvenile Stormmeeuw *Larus canus* (Foto: Geert Spanoghe)

gebruik kunnen nemen als slaappleaats kon reeds worden vastgesteld bij de aanleg van het spaarbekken te Merkem in 1973 (ongepubliceerde gegevens Marc Becuwe) en de werf van de Kluizendokken in 1999.

De jaarlijkse Vlaamse slaappleaatsstelling van meeuwen betreft natuurlijk slechts een momentopname. Er is weinig geweten over de fluctuaties van het aantal meeuwen in de loop van het winterseizoen. Is er sprake van een vrij vaste winterpopulatie in Vlaanderen of zijn er ook in de winterperiode veelvuldige verplaatsingen binnen het winterareaal, al of niet onder invloed van weersomstandigheden? Een antwoord op deze vraag zal mee bepalen in hoeverre de verzamelde slaappleaatsgegevens ook kunnen gebruikt worden voor monitoringdoeleinden. Met slechts één enkele telling per jaar wordt het moeilijk om in te schatten of de telresultaten een eerder uitzonderlijke situatie weerspiegelen of representatief zijn voor een vrij standvastige winterpopulatie. Méér tellingen per winter zou hier duidelijkheid kunnen in brengen maar dit stuit op praktische problemen (onvoldoende tellers).

We kunnen besluiten dat er ook na de eerste gecoördineerde slaappleaatsstellingen in Vlaanderen nog heel wat hiaten blijven bestaan in onze kennis maar we hopen met dit artikel in ieder geval te kunnen bijdragen in een verhoogde interesse voor het tellen

van meeuwen. De verzamelde informatie is trouwens niet alleen voor de meeuwenliefhebber zelf van belang maar kent ook toepassingen op andere domeinen. Bij het vliegtuigverkeer wordt al langer rekening gehouden met de aanwezigheid van geconcentreerde vogeltrek zoals die zich ondermeer voordoet bij slaaptrek van meeuwen (zie o.a. Louette 1971, 1972). Het vermijden van die trekroutes kan het risico van botsingen met vogels ("bird strikes") immers aanzienlijke verkleinen. Een meer recent fenomeen is de interactie die kan optreden tussen vogels en windturbineparken. Vooral bij slechte weersomstandigheden kunnen vogels in botsing komen met de turbines. Om het aantal vogelslachtoffers zo beperkt mogelijk te houden worden windmolens het best geplaatst buiten belangrijke vogelgebieden en (slaap)trekroutes (zie o.a. Everaert et al. 2002). Ook al gaat het in bepaalde gevallen alleen 'maar' om meeuwen zoals wel eens gezegd wordt.

Dankwoord

Hierbij willen we alle medewerkers aan de slaappleaatsstellingen van harte bedanken: Wouter Courtens, Wim Debruyne, Wim Declercq, Wim Packet, Gerdy Dejonckheere, Walter Wackenier, Godfried Warreyn, Jan

Hauweele, Steven Vantieghem, Dirk Vanhoecke, Paul Lingier, Johan Mares, Serge Allein, Roland François, Frank De Scheemaeker, Guido Orbie, Raymond Deman, Marc Van de Walle, Nico Geiregat, Davy De Groote, Gunter De Smet, René Maes, Joris Everaert, Dominique Verbelen, Ward Vercruysse, Jean Maebe, Dirk Colin, Joachim Tafforeau, Maurice Segers, Luc Favijts, Maarten Hens, Kelle Moreau, Kris Van Scharen, T. Roels, F. Dondeyne, G. Vandermeulen, L. Hendrickx, M. Bekkers, Willy Beullens, Jean Kiebooms, Wim Candries, Frank Van de Meutter, Ken Lossy, Ides Van de Voorde, Vic Michiels, Jef Mangelschots en Koen Van Nijen.

Michel Louette stelde bereidwillig de ongepubliceerde gegevens van Marc Becuwe en de UCL-studenten uit de jaren '70 ter beschikking, die werden bekomen in het project van het toenmalig Centrum voor Bosbiologisch Onderzoek te Bokrijk. Hij las tevens het artikel grondig na.

Referenties

- Desender K. & P. Houwen, 1984. Voedseltrek van eenden – slaaptrek van meeuwen. Verslag van een gedetailleerde avondtelling in het Blankaartgebied. *Wielewaal* 50: 143-149.
- Devos K., 2001. Watervogeltellingen in Vlaanderen tijdens het winterhalfjaar 1999/2000: de eerste resultaten. *Vogelnieuws Instituut voor Natuurbehoud* nr. 2: 4-12.
- Draulans D. & J. Van Vesseem, 1985. Observations on arrival, departure and night time behaviour of gulls at al large winter roost. *Giervalk* 75: 265-282.
- Everaert J., K. Devos & E. Kuijken, 2002. *Windturbines en vogels in Vlaanderen. Voorlopige onderzoeksresultaten en buitenlandse bevindingen*. Rapport Instituut voor Natuurbehoud 2002.3, Brussel.
- Franchimont J., 1975. Un important dortoir des Mouettes rieuses (*Larus ridibundus*) et de Goélants argentés (*Larus argentatus*) sur la Meuse, à la frontière belge-neerlandaise. *Aves* 12:286-287.
- Heip C. 1965. Slaaptrek der Laridae in het Antwerpse. *Wielewaal* 31: 300-301.
- Loos J. 1985. *35 jaar watervogeltellingen op de Molse Zandputten: een analyse van waarnemingen uit de periode 1949-1984*. Thesis Sint Berchmanscollege Mol.
- Louette M., 1971. Vliegen wordt gevaarlijk – Biologisch onderzoek voor veiligheid in het luchtverkeer. Un danger pour les avions – Etude biologique pour la sécurité de la navigation aérienne. *Zoo* 37: 85-88.
- Louette M., 1972. *The distribution of the Black-headed Gull – Larus ridibundus L. – in Belgium*. 12 pp. Papers 7th Meeting "Bird Strike Committee Europe". Ed.: Flyvestation Skrydstrup, Danmark.
- Rose P. & D. Scott, 1997. *Waterfowl population estimates, second edition*. Wetlands International Publication No. 44. Wetlands International, Wageningen.
- Spanoghe G. & K. Devos, 2002. Totaaltellingen van meeuwen langs de Belgische kust. *Natuur.Oriolus* 68 (3): 139-144.
- Tombeur F. & J. van der Kammen, 1985. Ochtend slaaptrek van meeuwen (Laridae) langs het kanaal Gent-Terneuzen in Oost-Zeeuws-Vlaanderen. *Veldornit. Tijdschrift* 8: 118-140.
- Vande Weghe J.-P., 1960. Bijdrage tot de biologie der meeuwachtigen (Laridae). Gedragingen en voorkomen in verband met slaaptrek. *Wielewaal* 26: 170-181.
- Vlavico, 1989. *Vogels in Vlaanderen. Voorkomen en verspreiding*. Vlaamse Avifaunacommissie vzw., I.M.P, Bornem.